

تگاهی به فرهنگ‌نامه «جنبش‌های نوپدید دینی» به ویرایش پیترو بی. کلارک

مرجعی معتبر برای شناخت جنبش‌های

نوظهور دینی

محمدجواد ادبی

اصلی و کلاسیک نشأت گرفته‌اند را نیز به عنوان نهضت‌های نو سنتی، مورد بازنمایی قرار داده است. موضوعات کلیدی، متفکران و دیدگاه‌های نوگراگون آن‌ها برامون این نهضت‌ها، نهضت new age، الحاد جدید، جنبش‌های ضد فرقه‌ای، جنبش «سوندنورک»، «یونک»، «کورخرف»، «السا»، «فلاب» و غیره که موجب نهضت‌های دینی جدید شد، تنوسوفی، بهائیت، کلیسای شیطان، کلیسای قلب مقدس، دالایی لاما، دین طبیعی، ایو، پیکول شره، جینس (ریکی، ننترا، سکوت، غله‌سناسی، بوکا، ویلسانا، سانابا، الحادیمی الحاد، معنویت عشق، کلیسای زانلیان، ایکی کامی، فیانه، کادا و بسیاری دیگر از موضوعات و مکاتب و شخصیت‌ها، مداخل این دائرةالمعارف را تشکیل می‌دهند.

نقد و ارزیابی مبتکرانه (NRMS) در کوبه کونی غیر معمول و حیرت‌انگیزی که وجود دارد، آن‌هم با توجه به پراکندگی جغرافیایی وسیع آن در سطح جهان کاری است که «پیترو بی. کلارک»^۱ بروفیسور بازنشسته‌ی تاریخ و جامعه‌سناسی دین در

معنای وسیع خود، شامل بسیاری از موضوعات دینی و معنوی می‌شود که از خلال آن‌ها می‌توان شمار زیادی از انسان‌ها، فهم منش زندگی آنان و تغییری که در اعمال دینی ایجاد کرده‌اند، را مورد توجه قرار داد. البته این نهضت‌ها پتانسیل آن‌را دارند که بر شکل و جریان غالب دین در روزگار ما تأثیر بگذرانند. دائرةالمعارف نهضت‌های دینی جدید، پوشش جهانی کم‌نظیری را از این بدیده در سطح جهان بدست می‌دهد، چرا که بیس از ۳۰۰ مداخل مجزا از تمام جنبش‌های دینا در این اثر فراهم آمده است. این دائرةالمعارف، نهضت‌هایی که از ادیان

مکاتب شبه دینی یا نهضت‌های دینی جدید (new religious movements) هم بنسواندی دینی دارند، هم به معنویت انسانی انسانیت می‌دهند. آنها را نمی‌توان بکسره ضانه دانست و از سویی دیگر به تمامه پذیرفت. گاهی ملغمه‌ای از آموزه و کشف و سهود دینی عرفانی از مجرای این مکاتب به شما عرضه می‌شود. گاهی میزبان تجربه‌های فردی مؤسس آن نهضت نو بدید می‌شوید. برخی نسبت و شوی مغزی انسان‌ها، به واسطه‌ی این نهضت‌ها را امری محتوم می‌دانند. برخی آن‌ها را به حال معنویت مدرن و جاری جهان، مفید فایده می‌انگارند. اینکه ادیان کلاسیک چه برخوردی با این مکاتب دارند؟ و یا اینکه این جنبش‌ها «سبک سری‌های عصر جدید» هستند یا دینی بدیل در برابر ادیان کلاسیک؟ بررسی‌هایی است که شاید بتوان به نحو منفتح پاسخ آن‌ها را در دائرةالمعارف جنبش‌های نوپدید دینی (encyclopedia of new religious movements) رصد کرد.

جنبش‌های دینی جدید (NRMS) در

کنیز کالج دانشگاه لندن و عضو اساتید گروه الهیات دانشگاه اکسفورد، نیز به انجام رسانده است. آخرین کتاب وی «تعمیرات دینی جدید در چشم‌انداز جهانی» است که در سال ۲۰۰۶ همزمان با انتشار این دایره‌المعارف از سوی انتشارات راتنج، به زور طبع رانسته شده است. یکصد و بیست استاد دین پژوه، جامعه‌شناس، روان‌شناس و تاریخ‌دان اروپایی از دانشگاه‌های جهان، نظیر مدرسه لندون، دانشگاه کمبریج، دانشگاه لامپز، دانشگاه وین، دانشگاه منچستر، دانشگاه سوئیسی توکیو، کالج فوکازک، دانشگاه اکسفورد، دانشگاه لندن، دانشگاه فدرال ریودورنیو، دانشگاه هاروارد و غیره در نوشتن مداخل مشارکت مستقیم داشته‌اند. علاوه بر این، کسانی چون «الین بارکر»، «کاترین کورنیل»، «برایان ویلسون»، «پائول هلر» و دیگران در یک گروه هشت نفره که خود متحتمس چشمت‌های نوپدید دینی هستند، کاراک را با ویراستاری مشورتی خود یاری کرده‌اند. شاید بتوان گفت بس از نوع روش‌شناسی متفاوت و مداخل کنایه‌دین این دایره‌المعارف، آنچه این کتاب مرجع را از نمونه‌های مشابه، اما نادرش جدا می‌کند، منابع اطلاعاتی زیادی است که در تئهای هر مداخل تحت عنوان «منابع بیشتر برای مطالعه» به دانشجویان و پژوهشگران در زمینه‌های مطالعات دینی و جامعه‌شناسی که مرتبط با این جنبشها است، می‌تواند یاری رساند. اخبار ادیان از این به بعد قصد دارد در هر شماره مدخلی مجزا را تحت عنوان «رویان جدید» از این دایره‌المعارف ترجمه کند تا زمینه نقد و سانسازی این مکاتب و جنبش‌ها بیشتر فراهم شود. در این شماره به‌واسطه‌ی مقدمه‌ی مهم و علمی کاراک در ابتدای این دایره‌المعارف، ترجمه‌ی بخش‌هایی از آن عرضه می‌شود.

ادیان جدید به مثابه‌ی پدیده‌های جهانی:

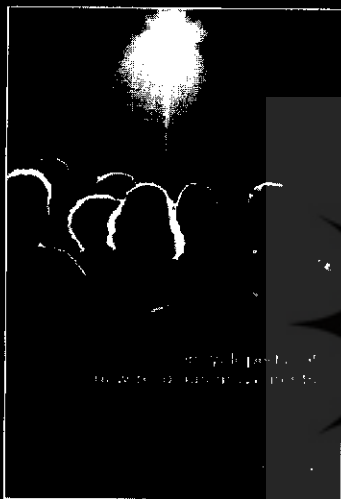
آنچه اشکارا موجب توجه گسترده به زهقت‌های دینی جدید می‌شود، از این به بعد آن‌ها را NRMS می‌نامیم. آن است که این جنبش‌ها جریان‌های اندامی و بولپهوری هستند که می‌توانند تا حدی ناشی از خصیصه‌ی جهانی و فرآینده‌ی دنیای معاصر تلقی شوند. این اندام، کواد عدم تثبیت بافت فرهنگی و جریان گسترده‌ی اعتقادات و شعار دینی هستند. فرآیندهای جهانی شدن موقعیتی را برای تغییر مسیر ادیان از «واقعیات» اختصاصی فرهنگی و جغرافیایی نسبت به خود و ارتباط با یک منطقه‌ی

فرهنگی جغرافیایی خاص نظیر خاورمیانه، آسیا، غرب یا افریقا، به بودن واقعی در همه‌ی جای جهان فراهم آورده است. به‌طور فرآیندهای از دهه‌ی ۱۹۶۰، بودیزم، اسلام و هندوئیسم، کم‌کم به صورت افزوده‌های غیر بومی نسبت به فرهنگ دینی جامعه‌ی غربی خود را نشان دادند. در حالی که اعتقادات و شعار همبسته با این ادیان، نظیر باور به تناسخ، مفهوم خدای غیر مشخص، تمرین‌های یوگا و ویاسانا یا روشن بینی، مراقبه، اقلیت نسبتا بزرگی از جمعیت اروپای غربی را در کنار کسانی که هویت مسیحی خود را حفظ کرده‌اند، قرار داده است. گرچه اندازه‌گیری این امر آسان نیست، اما در غرب تغییرات معنوی در قالب انواع باطنی معنویت و در آسیا در اجتماع معلقوف به معنویت، خود را نمایان ساخته است.

اگرچه تلاقی ناسات به سابقه‌ی تاریخی نظام‌های دینی و معنویت‌های گونه‌گون به اضافه‌ی فرآیندهای دیگری نظیر مدرنیسم، شهرنشینی، توسعه یافتگی‌های جدید غنمی و تکنولوژیکی و تغییرات قانونی، چون لغو قانون اخراج آسیایی‌ها در سال ۱۹۶۵ از سوی ایالات متحده، موجب ظهور و گسترش پدیده‌ی NRMS در سطح جهان شده است. اما این امر کمتر از تغییر ساختار، محتوای اندازه و اهداف این ادیان و جهتگیری‌های آن‌ها در برابر جامعه‌ی وسیع‌تر نیست. بنابراین در حالیکه تعداد زیادی از جنبش‌های نوپدید دینی در فرآیند تبدیل شدن به ادیان جهانی هستند، ویژگی‌های متفاوتی را در بخش‌هایی از جهان در نتیجه‌ی بومی کردن یا به تعبیر «رولونسون» جهانی کردن به ظهور رسانده‌اند. این امر توضیحی است که می‌توان آن را برای توسعه‌ی مثلا ادیان جدید ژاپنی، به شکلی تحول‌یافته در برزیل در نظر گرفت. در برزیل بسیاری از اهداف ممبردی کاتولیکی در معرض دید قرار دارد که شامل چهارچوب‌هایی نظیر، عضویت در کلیسا، شرکت در جشن‌ها و مشارکت شعاری و آیینی یا مؤمنان کاتولیکی می‌شود.

حتی در چنین دایره‌المعارفی، این امر امکانپذیر نیست که همگونی و تفاوت NRMS را که در حال حاضر در جریان است نشان دهد. اگرچه آن‌چه در این مجموعه وجود دارد، نمونه‌های متفاوتی از NRMS است که

در بخش‌های مختلف جهان به منظور نشان دادن جهانی بودن حقیقی این پدیده فراهم آمده است. اما این درنگ و سوسانگیر وجود دارد که توجه سلحی و عمومی خاصی برای این پدیده گسترده، به مثابه مقاومتی در برابر تغییرات اجتماعی سریع در نظر گرفته شود. این دایره‌المعارف اطلاعات اولیه‌ای را از NRMS های شاخص و معروف از تمام قاره‌ها جمع‌آوری کرده تا به خواننده ابدهی مشخص و دقیقی را از NRMSها بدست دهد که اغلب از ایالات متحده آغاز می‌شود و یا بدینی سیس، غرب تا شرق را دربرمی‌گیرد. در واقعیت، این جریان بیش از آن که در مسیری راست و مستقیم قرار

داشته باشند، به هزار توی بیچ در پیچی می‌ماند که در سطح جهان گسترده شده است. در جامی دیگر من در کتاب «ادیان جدید ژاپنی» در نمای جهانی» تناقض جهانی شدن را در جنبش‌های نوپدید دینی ژاپن در سال ۲۰۰۰ نشان داده‌ام. البته این کتاب نیز ساده‌انگارانه خواهد بود. اگر همه نهفت‌ها را در مجموع جهانی بدانیم، برای مثال برخی از نهفت‌های شبه دینی ژاپنی نظیر «سکای کوسی کیو» با کلسای مسیحیایی جهان در بخش‌هایی از آنکولا، موزامبیک، افریقای جنوبی، جمهوری دموکراتیک کنگو و از طریق دورترین نقله‌ی غربی ژاپن در برزیل ظهور و بروز کرده‌اند. در برابر جنبش دینی جدید برزیلی یا عنوان «ساتودایمه» از طریق نیروی مهاجر کار برزیلی به ژاپن رسیده است. کوره راه‌های جنبش‌های نوپدید دینی هیچ‌گاه

بایان نمی‌پذیرند، چونان برهم‌کنش‌های متقابل که همبستگی هستند. این تأثیرات متقابل در زمینه‌هایی مثل «هستومند»^{۱۰}های معنوی کره‌ای و ارواح افریقایی در «ارتش مقاومت خداوندکار»^{۱۱} در اوکئانداری شمالی، تعامل بومی بیرون‌آیین «استافرن»^{۱۲} جهان‌بینی دینی «ماوری»^{۱۳} از منظر افریقایی، برزیلی و مفاهیم معنوی سرخپوستی و سعایر آن‌ها و جنبش عصر جدید^{۱۴} با اشکال معنویتی بر اهمیت، شامل انواع کوناگون تصوف و عرفان اسلامی و دین بومی امریکایی قابل بررسی و رصد است.

خصیصه‌ی فضای دینی معاصر، بیش از آن‌که بر فرد به عنوان منبعی فراطبیعی تأکید کند، بر حصول زمینه‌ای که در آن هدایت باطنی صورت گیرد، طرح می‌شود. این نوع از معنویت اشکال متفاوتی را دربر می‌گیرد و شامل بهره‌برداری از تکنیک‌های کوناگون نظیر تمرین‌های فیزیکی «نایچی»^{۱۵} و بوکا^{۱۶} است که طراحی شده‌اند تا مشارکت‌کننده را در دست‌بازی و جایگزینی نیروی معنوی‌ای که از آتش را درون عمیق‌ترین و لایه‌های جان امکان‌پذیر می‌سازد، مساعدت رسانند و از آن رهگذر بد لحاظ وجودی و عاطفی و حتی مادی، ساخت زندگی را تحت تأثیر خویش قرار دهند. با این نوع از معنویت رجحان فهم فراشخصی از حقیقت متعال، بر فهم یکتاگرایی وحدانی، رجحان درک تجربه بر عقل در موضوعات روحانی، ارجحیت معرفت و شناخت بر اعتقاد مشخص می‌شود. خصوصی کردن و باطنی‌هدایت کردن این شکل از معنویت، زمینه‌هایی را در غرب بدست آورده است، اما عمدتاً در کشورهای بودایی، جامعه، این نهضت‌های معنوی را به خدمت گرفته است. البته این خصوصی کردن تا حدی به این عقیده وفادار میماند که دگرگونی فرد انسانی، موجب تغییر شکل جوامع خواهد شد، در همین راستا این دیدگاه بنیادین اهمیت می‌یابد که نهضت‌های نو پدید دینی بی‌شمار موجود، ایده‌ی اعتقاد به هزاره‌ی سعادت را به دیگران القا می‌کنند. حتی آن دسته از نهضت‌هایی که از سنت‌هایی نظیر بودیزم که چنین اعتقادی در آن‌ها بسیار ضعیف است نشأت گرفته‌اند، حداقل در ابتدا یا شور و حرارت تمام، هزاره‌ای هستند، در حالی که هزاره‌گرایی شاخصه‌ی اکثر NRMS

ها است که مسمول شور و حرارت بی‌حد و حصری است. باید بر این نکته تأکید ورزید که نباید اعمال خنوت‌آمیز به‌واسطه‌ی این امر، مسلم انکاشند شود. البته بسیاری از نهضت‌های هزاره‌ای نیز صلح‌طلب هستند نظیر، نهضت راسفاربایان، جنبش مهدیه که توسط محمداحمد در قرن نوزدهم بدو افناد و جنبش سکای کیوسی کیو، اعتقاد مستحکم به ظهور قریب‌الوقوع هزاره، این دیدگاه را پیرامون NRMS^{۱۷}ها بیس می‌نهد که اگر این جنبش‌ها به مثابه ایدئولوژی‌های تغییر اجتماع مورد تفسیر قرار گیرند، شاید بتوان فهم بهتری از آن‌ها پیدا داشت. به نظر می‌رسد جنبش منظر رجحان و برتری دارد بر تلاشی که در قالب ملیفه‌بندی این نهضت‌ها بر اساس واکنش‌گری^{۱۸} آن‌ها به جهان صورت می‌گیرد. چراکه در این قالب انکار جهان، بی‌تفاوتی نسبت به آن و در برابر، ضدیق عالم، منای ملیفه‌بندی نهضت‌ها می‌شود.

حق انتخابی که بیش‌تر سخن از آن رفت، به‌واسطه‌ی رشد بی‌سختی روش‌های معنوی نسبت به دین و تأکید این روش‌ها بر آنکه نیاز به روحانیت، به قدرت درونی ارتقا می‌یابد، به وضوح موجب ایجاد تهدیدی برای ادیان کلاسیک می‌شود که در برابر این تهدید، نظام‌های آموزه‌ای، انحصارگرایانه و منسجم، حدود آیینی شعاری خود را بدون تعالیم بلند پروازانه ترسیم می‌کنند. برخی از واکنش‌های نقادانه‌ی مهم کلیساهای امپریال مسیحی، نظیر کلیسای کاتولیک به جنبش‌های عصر جدید، در همین جهت است که صورت می‌پذیرد. با وجود این بخش کمی از ادیان کلاسیک و حتی ادیان سنتی توانسته‌اند خود را از نفوذ جنبش عصر جدید در امن نگه دارند. در عصر جهانی شدن نه تنها مسالهی براد و خاک، بلکه فرهنگ و دین در حال تغییر و دگرگونی است. از همین رو باید رویکردی معتدل نسبت به جنبش‌های نوپدید دینی در نظر گرفته شود. پذیرشی همراه با نقد. چرا که بسیاری از این جنبش‌ها و ادیان بدیل در حال تبدیل شدن به جریان‌هایی عمده در سطح جهان هستند.

بی‌نوشت‌ها:

1. Saedenborp
2. Gerdjeff
3. Peter, B. caak
4. Ereen Barsta
5. Saka kyusan kyoo
6. Santa Balmie
7. Be ng
8. Gora s Resistance Army
9. Rastafarian
10. Maon
11. New age
12. Farida
13. response